

EVROPSKA IDENTITETA V GEOGRAFSKEM IZOBRAŽEVANJU

Tatjana Resnik Planinc*

Povzetek:

Prispevek se ukvarja z vprašanji vključevanja vsebin, povezanih z evropsko identiteto, in sicer v pouk geografije in drugih predmetov v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju. Avtorica predstavi projekt PAM-INA, katerega namen je bil identificirati razumevanje, stališča in načine doživljanja Evrope med mladimi ljudmi v Evropi, najpomembnejši cilj pa razvoj učil, ki bi jih lahko uporabljali v šolah po vsej Evropi.

Ključne besede: identiteta, evropska identiteta, projekt PAM-INA, izobraževanje

EUROPEAN IDENTITY IN GEOGRAPHY EDUCATION

Abstract:

This paper deals with the issues of integration of content related to European identity in geography as well as other subjects lessons in primary and secondary education. The author presents the project PAM-INA, the purpose of which was to identify the understanding, attitudes and ways of experiencing Europe among young people in Europe, while the most important objective was the development of Tool Kits, which could be used in schools across Europe.

Key words: identity, European identity, project PAM-INA, education

Kaj je identiteta?

Pojem identitete je v našem vsakdanu stalnica, ki jo pogosto jemljemo za samoumevno in zato o njej morda premalo razmišljamo. Identiteta naj bi bila, pravi Ule (2008), predvsem občutek oziroma doživljanje svoje lastne enakosti in identičnosti v času, s čimer je povezana zaznava, da tudi drugi priznavajo posamezniku to enakost in kontinuiteto. Identiteta je proces, saj vključuje aktivne elemente in se tako nenehno spreminja v času in v razmerju do socialnega konteksta. Posameznik tako prek identitetnih kriz vstopa v naslednje razvojne faze in sprejema nove identitete, ki mu jih ponuja socialno okolje ali pa so posameznikova notranja težnja (Ule, 2008). Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje identiteto kot »skladnost, ujemanje podatkov z resničnimi dejstvi, znaki, istovetnost: dokazal je svojo identiteto; ugotoviti identiteto z osebno izkaznico / sumljiva identiteta // knjiž. *identičnost*: identiteta med zavestjo in resnico ◇ filoz. dialektična identiteta, ki vključuje notranja nasprotja, zaradi česar ne more nič ostati trajno enako samo sebi; nauk o identiteti *identitetna filozofija*; mat. identiteta *identična enačba*« (SSKJ, 2010).

* Dr. Tatjana Resnik Planinc je docentka na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani.
tatjana.resnik@ff.uni-lj.si

Južnič (1993; cv: Stošič, 2011) glede na pomen opredeli štiri vrste identitet: osebno, skupinsko, kulturno ter etnično in nacionalno.

Tako kot velja za sleherno individualno identiteto (posameznika), velja tudi za vsako kolektivno identiteto, da kot družbeni pojav predstavlja dinamičen (družbeni) proces in ne stanje. Identitete stalno nastajajo, se pojavljajo, spreminjajo, transformirajo in, končno, tudi prenehajo obstajati. Treba se je zavedati, da kolektivne identitete posameznika na različne načine vplivajo na njegove individualne identitete, velja pa seveda tudi obratno (Jacobs, Maier, 1998).

Pri vstopu držav v Evropsko unijo je nacionalna identiteta ogrožena in skrhana zaradi številnih zunajdržavnih vplivov, kot sta globalizacija in evropeizacija. Vendar evropska identiteta le dopolnjuje in ne nadomešča nacionalne identitete posamezne članice EU.

Evropska identiteta

Evropska identiteta je zagotovo pojem, ki se še oblikuje in tako (še) nima neke določene opredelitve. Je pojem v nastajanju, ki ne stoji za nečim statičnim in fiksnim, ampak ponazarja nenehne spremembe in prilagajanje. V strokovni javnosti se ta pojem razlaga zelo različno oziroma imamo več interpretacij (Stošič, 2011). Novak (2006) je mnenja, da s članstvom Slovenije v Evropski uniji slovensko državljanstvo ni več le nacionalno, ampak naj bi uravnoteženo združevalo slovensko in evropsko identiteto. To pomeni, da sicer še vedno ohranjamo svojo razdrobljeno identiteto, vendar poskušamo biti tudi prilagodljivi, saj to od nas zahtevajo novi evropski integracijski in globalizacijski procesi. Zato bi morali, tako Novak (2006), poleg nacionalnega in evropskega razvijati tudi svetovno oziroma globalizacijsko državljanstvo s kozmopolitsko demokracijo, pri čemer bi morala biti glavna izhodišča konstrukcije evropske identitete pluralnost, tolerantnost in stalni dialog (Šabec, 2006).

S tem ko prevzemamo evropsko identiteto, prevzamemo nase tudi pojme, kot so **demokracija, multikulturalnost, odprtost, fluidnost, prilagodljivost, spoštovanje človekovih pravic, težnja po vseživljenjskem učenju** vsakega posameznika (Toplak, 2003; Bergant 2009).

V Izjavi o evropski identiteti, sprejeti na zasedanju voditeljev držav in vlad držav članic Evropskih skupnosti 14. decembra 1973 v Kopenhagnu, je zapisano, da se bodo države članice borile **za načela predstavnške demokracije, vladavine prava, socialne pravičnosti** – ki je zadnji cilj gospodarskega napredka – in spoštovanja človekovih pravic. Vsi ti so namreč temeljni cilji evropske identitete (Bergant, 2009).

Državljanstvo EU naj bi pomagalo Evropsko unijo približati njenim državljanom ter tako vzpostaviti tudi nekakšen občutek navezanosti, to je skupno evropsko identiteto. Tako je bil leta 1984 ustanovljen odbor Evropa državljanov (bolj znan kot Adoninov odbor), ki naj bi skrbel za povezanost državljanov držav članic z institucijami integracije. Unija je s tem poskušala spodbuditi zaupanje v nadnacionalne institucije in upravičiti oz. legitimizirati njene nadaljnje integracijske procese ter vzpostavljati skupno evropsko identiteto (Deželan, 2009).

Pomemben mejnik v procesu oblikovanja evropske identitete je bila uvedba državljanstva EU v Pogodbi o Evropski uniji, s katerim so povezane določene pravice. K temu procesu je pripomogla tudi slovesna razglasitev Listine Evropske unije o temeljnih pravicah državljanov decembra 2000 v Nici. Ta listina zagotavlja državljanom Evropske unije določene pravice, ki segajo na vsa področja življenja, povezuje jih v skupnost s skupnimi standardi, kar je pomemben dejavnik pri oblikovanju skupne identitete. Pomembno povezovalno vlogo in krepitev evropske identitete pa je zagotovo pomenila uvedba evra kot skupne denarne valute leta 2002 (Bergant, 2009).

Vendar kljub vsemu ostaja problematika pojmovanja evropske in nacionalne identitete še kako živa, saj, kot pravi Rizman (2003), na pluralnost identitet ni mogoče gledati skozi prizmo njihove hierarhične podrejenosti. Dandanes lahko pripadamo številnim identitetam, ki so bolj ali manj etnične, religiozne in politične (Jasson, 2001).

Strinjamo se s Karolewskim (2006), da ni bojazni, da bi države v Evropi povsem prepustile svojo avtonomnost Evropski uniji in da bi nacionalno identiteto držav zamenjala evropska identiteta. Nacionalna identiteta ima namreč še vedno velikansko prednost pred idejo skupne evropske identitete. Je globoko zasidrana v vsem tistem, kar določa človeka kot družbeno bitje oziroma je globoko in močno zasidrana kulturna vez, ki se ji človek le stežka odreče.

Šola in evropska identiteta

Šolanje ima zelo pomembno vlogo pri oblikovanju identitete mladih, saj je šola najmočnejši ideološki aparat, ki konstituira socialno otroštvo mladih, drugače povedano, šola posreduje ideološke prakse skozi šolsko življenje. Po Althusserjevem mnenju (1980) je šolski aparat močnejši ideološki dejavnik kot sistem parlamentarne demokracije ali javnih medijev. Noben sistem namreč nima na voljo tolikšnega števila ur na dan z obvezno navzočnostjo mladih v njem. Šola ima tako zagotovo zelo velik vpliv pri formiranju identitete in osebnosti mladih. Pri tem je še kako pomembna tudi izbira ideologije, ki jo šola vpelje v učni proces in s tem formira posameznikovo osebnost (Ule, 2008).

V Evropski uniji je politika izobraževanja in usposabljanja v izključni pristojnosti držav članic. Po načelu subsidiarnosti ima vsaka država članica izključno pristojnost za organizacijo in vsebino nacionalnega sistema izobraževanja in usposabljanja. Tako je vloga EU na tem področju le podporna, koordinacijska in dopolnjujoča (Klemenčič, 2009).

Maastrichtska pogodba je poudarila pomen razvijanja evropske ideje v vzgoji in izobraževanju, čemur so sledili različni programi in projekti (npr. natečaj Evropa v šoli (EY 2010), Pomladni dan 2010, Korak za korakom – vzgoja za demokracijo, razna srednješolska tekmovanja v poznavanju institucij in delovanju EU, itd.) z namenom utrjevanja demokracije, ki bo vzgajala in usposabljala sedanje, še posebej pa prihodnje generacije mladih za dejavno, odgovorno, ustvarjalno udeležbo v odprtih, mirnih, civiliziranih, dostojanstvenih družbah (Židan, 2009).

Ob vsem povedanem se seveda postavlja vprašanje, zakaj je tako pomembno, da začnejo učitelji evropsko identiteto vnašati v pouk in da je

šola prežeta z zavedanjem o obstoju Evropske unije. Stošičeva (2011) odgovarja, da današnja mladina ni le del nacionalne države, ampak so mladi prav tako tudi državljani Evropske unije in s tem del sodobnih evropskih integracijskih procesov. Zato je treba v mladih čim prej vzbuditi občutek pripadnosti Evropi, jim vzbuditi zanimanje za aktualna politična in družbena vprašanja, ne samo na nacionalni, ampak tudi evropski ravni, saj s tem krepimo občutek pripadnosti in zavezanosti evropski identiteti in Evropski uniji. Številne raziskave namreč kažejo, da se mladi premalo zanimajo za politična in družbena vprašanja. Do teh tem so indiferentni, saj jim veliko več pomenijo druge vrednote v življenju (npr. zdravo življenje, prijatelji in drugi socialni stiki, prosti čas in zabava itd.). V sodobnih liberalnodemokratskih družbah odločitve o dejavnostih mladih (tako pri političnih strategijah kot v institucijah ter organizacijah na državni in lokalni ravni) večinoma sprejemajo odrasli brez udeležbe ali posvetovanja z mladimi. Mladi so tako le pasivni sprejemniki informacij, pasivni spremljevalci dogajanja, ali pa izvajajo vnaprej določene naloge (Gril, Klemenčič, 2009). Tako ni čudno, da imajo indiferenten odnos predvsem do političnih in drugih pomembnih družbenih tem.

Nasprotno pa šola lahko spodbudi razvoj mladostnikovih državljskih kompetenc s poukom družbenih vsebin, aktivnimi metodami poučevanja, pa tudi z vzpostavljanjem razredne klime zaupanja in medsebojne povezanosti ter vključevanjem učencev v odločanje o izobraževalnem procesu. Učitelju je pripisana vloga normativnega modela, ki spodbuja mladostnikovo oblikovanje družbenih stališč in prosocialnega vedenja (Gril, Klemenčič, 2009).

Ob tem se moramo zavedati, da imamo na eni strani učitelje, ki dajejo velik pomen novim smernicam poučevanja in se zavedajo, da je aktivnost učencev v razredu in sprejemanje njihovega mnenja izrednega pomena za mladostnikov osebni razvoj, na drugi strani pa je še vedno veliko učiteljev stare šole, kjer je otrok le pasiven prejemnik informacij in kot tak ne razvije občutka za aktivno udeležbo pri odločanju o pomembnih družbenih in državnih stvareh. Današnja družba je polna sprememb in da lahko sledimo temu vzorcu, je treba v šoli učencem privzgojiti občutek aktivnega udejstvovanja v družbi. Novak (2006) meni, da je naloga šole oblikovati avtonomne, demokratične osebnosti, ki rešujejo ekološke probleme, spodbujajo in uporabljajo raziskovalne rezultate in se zavzemajo za kritično neodvisno javnost.

Na oblikovanje posameznikove identitete zelo vplivajo poteze socialnih okolij (družina, šola, vrstniške skupine, družbene organizacije, mladinska gibanja), ki spodbujajo razvoj državljskih kompetenc in nasploh oblikujejo socialno identiteto mladostnikov. Zato je še toliko bolj pomembno, kakšno držo ima učitelj v razredu, kako bo posredoval določena znanja in kako bo s svojo držo sooblikoval državljana nacionalne in evropske skupnosti. Šola in učitelji so tisti, ki lahko pomembno začrtajo evropsko identiteto pri pouku in jo tako posredujejo svojim učencem.

Naloga učitelja v 21. stoletju je, da tako strokovno kot didaktično skrbijo za stalen razvoj kognitivne, emocionalne in konativne inteligence mladih. Učenci morajo v šoli pridobiti kakovostna znanja, si oblikovati demokratične vrednote, ki omogočajo strpno sobivanje in enakopravnost različnih

ljudi in družbenih skupin, ter pridobivati spretnosti, potrebne za udejstvovanje v družbi (Gril, Klemenčič, 2009).

Projekt PAM-INA

Iz prepričanja in vizije, da mora razmišljanje o Evropi postati sestavni del učnih programov v šolah po Evropi, pri čemer naj bi učenci dobili priložnost, da se skozi učenje različnih vsebin poistovetijo z Evropo in razvijajo aktivno evropsko državljanstvo, se je konzorcij osmih evropskih partnerskih ustanov iz Nemčije, Slovenije, Grčije, Francije, Poljske, Cipra, Severne Irske (VB) in Švedske (v nadaljevanju; skupina PAM-INA), združil v Comenius, raziskovalni in razvojni projekt, imenovan PAM-INA, pod okriljem Programa vseživljenjskega učenja (LLP) Evropske komisije, ki je trajal od leta 2009 do leta 2012.

Kratice pomeni percepcija (Perception), stališče (Attitude), gibanje (Movement) – identiteta potrebuje dejanja (Identity Needs Action). Skupina PAM-INA si je prizadevala identificirati razumevanje, stališča in načine doživljanja Evrope med mladimi ljudmi v Evropi. Najpomembnejši cilj projekta PAM-INA je bil razvoj uporabnih učil, ki bi jih lahko uporabljali v šolah po vsej Evropi.

Za ta namen smo najprej analizirali nacionalne kurikule in/ali učne načrte s ciljem ugotoviti zastopanost Evrope pri predmetih s področja družboslovja. Ugotovili smo, da je Evropa prisotna v učnih programih, vendar ne vedno eksplicitno, prav tako so določeni koncepti (npr. evropsko državljanstvo) predstavljeni pretirano samoumevno. V naslednjem koraku je skupina PAM-INA izvedla raziskavo med učenci, starimi od 12 do 18 let (sodelovalo je približno 3500 učencev), da bi ugotovila, katera znanja, stališča in percepcije Evrope imajo učenci v osmih partnerskih državah. Rezultati raziskave so pokazali, da med učenci v splošnem prevladuje pozitivno mnenje o Evropi, hkrati pa jim primanjkuje konkretnih znanj o Evropi. Učenci zaznavajo Evropo predvsem kot geografsko ali celo ozemeljsko entiteto, manj pa kot socialni konstrukt, ki se najbolje odraža v pojmovanju Evrope, »združene v različnosti«.

Na podlagi analize podatkov smo razvili učilo, ki je na voljo v osmih evropskih jezikih (tudi v slovenščini). Učilo PAM-INA sestavlja:

- a) Priročnik za učitelje, ki vsebuje učne enote z učnimi cilji, učne liste in druge učne vire v črno-beli različici, in glosar z osnovnimi, metodološkimi in tehničnimi pojasnili;
- b) DVD v vseh jezikih PAM-INA (angleškem, francoskem, nemškem, grškem, poljskem, slovenskem in švedskem) in z vsemi gradivi v tiskani različici Priročnika za učitelje, razširjene vire v obliki Knjižic aktivnosti za učence v barvni različici, primere rezultatov dela učencev in dijakov, Evropski info center in sklice na cilje projekta PAM-INA znotraj učnih načrtov (2012).

PAM-INA učilo je razdeljeno na tri ločene učne enote: »Evropa v mojem vsakodnevnem življenju«, izvorno namenjeno učencem med 12. in 14. letom starosti; »Vprašanja o kulturi v Evropi«, namenjeno učencem, starim med 14 in 16 let, in »Aktivno evropsko državljanstvo«, namenjeno učencem po 16. letu starosti.

Poskusna uporaba učil v šolah je pokazala, da so najbolj uspešna, če jih učitelj uporablja fleksibilno in izbere vsebine, ki najbolj ustrezajo potrebam v razredu. Glede na analizirane cilje v učnih načrtih lahko za Slovenijo trdimo, da je ciljev, vezanih na Evropo, Evropsko unijo, identiteto itd. daleč največ v geografiji, pri čemer pa je treba poudariti, da je učilo, čeprav je morda najbolj »pisano na kožo« ravno geografom, primerno tudi za druge predmete (na primer zgodovino, sociologijo, tuje jezike itd.).

Sklep

Težnje skupine PAM-INA so bile usmerjene predvsem v razvijanje refleksije, kritičnega mišljenja in osebne zavzetosti med mladimi.

Slika 2: Utrinek z mednarodne konference o evropski identiteti/17. Ilesičevih dnevov
Foto: Arhiv Oddelka za geografijo FF UL, 2012

Celoten projekt smo septembra 2012 sklenili z Mednarodno konferenco o evropski identiteti, v okviru katere so potekali tudi 17. Ilesičevi dnevi. Na podlagi zbranih mnenj udeležencev, med katerimi je bilo največ učiteljev geografije, lahko trdimo, da se učitelji zavedajo pomena evropske identitete ter vseh vprašanj in dvomov, ki jih njeno vključevanje v pouk prinaša s sabo. Kar je v teoriji še trdno, pa se v praksi pogosto izkaže kot problematično predvsem z vsebinskega in interpretativnega vidika. Zato se, vsaj nekateri, takšnim temam raje izognejo.

Izhajajoč iz vsega povedanega, upamo, da bodo učila, nastala v okviru omenjenega projekta, učiteljem, ki se bodo lotili zahtevne naloge približati mladim vprašanja Evrope in evropske identitete, vsaj nekoliko v pomoč.

Viri in literatura

1. Althusser, L., 1980. Ideologija in ideološki aparati države. V: Ideologija in estetski učinek. Ljubljana, Cankarjeva založba, str. 35–99.
2. Bergant, Z., 2009. Evropska identiteta. V: Evropska unija od A do Ž (ur. Sabina Kajnč in Damjan Lajh). Ljubljana Uradni list Republike Slovenije, str. 81–85.
3. Deželan, T., 2009. Relevantnost tradicij državljanstva. Ljubljana, FDV, 141 str.
4. Deželan, T., 2009. Državljanstvo Evropske unije. V: Evropska unija od A do Ž (ur. Sabina Kajnč in Damjan Lajh). Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije, str. 45–49.

5. Gril, A., Klemenčič, E., 2009. Udejstvovanje mladih v družbi. Ljubljana, Pedagoški inštitut, 152 str.
6. Identiteta (SSKJ na internetu). URL: http://bos.zrc-zu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=identiteta&hs=1 (citirano 8. 4. 2010).
7. Jacobs, D., Maier, R., 1998. European identity: construct, fact and fiction. V: A United Europe. The Quest for a Multifaceted Identity (ur. Gastelaars, M., de Ruijter, A.). Maastricht, Shaker, str. 13-34. URL: <http://users.belgacom.net/jacobs/europa.pdf> (citirano 4. 2. 2011).
8. Jasson, C., 2001. The challenge of european identity. *Refugee Survey Quarterly*, 20, 2. Oxford Journals. URL: <http://rsq.oxford-journals.org/cgi/reprint/20/2/151?maxtoshow=&hits=30&RESULTFORMAT=1&andorexacttitle=or&andorexacttitleabs=or&fulltext=european+AND+identity&andorexactfulltext=or&searchid=1&FIRSTINDEX=0&sortspec=relevance&resourcetype=HWCIT> (citirano 29. 1. 2011).
9. Južnič, S., 1993. Identiteta. Ljubljana, FDV, 399 str.
10. Karolewski, I., Kaina, V., 2006. European Identity. Berlin, LIT Verlag Münster, 317 str. URL: <http://books.google.si/books?id=XvCe8r2QYV8C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (citirano 31. 1. 2011).
11. Klemenčič, M., 2009. Izobraževanje in usposabljanje. V: Evropska unija od A do Ž (ur. Sabina Kajnc in Damjan Lajh), Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije, str. 187–190.
12. Maastrichtska pogodba. URL: http://europa.eu/abc/treaties/index_sl.htm (citirano 11. 4. 2010).
13. Novak, B., 2006. Moč družbe in transformacija šole. Ljubljana, Pedagoški inštitut, 323 str.
14. Novak, F., 2003. Geografija Slovenije za 9.(8.) razrede osnovne šole. Ljubljana, DZS, 112 str.
15. Rizman, R., 2003. Nacionalna in evropska identiteta: kohabitacija, sinergija ali konflikt? V: Prihodnost Evropske unije. Ljubljana, Državni svet Republike Slovenije, str. 112–123.
16. Stošič, P., 2011. Evropska identiteta. Diplomsko delo. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 93 str.
17. Šabec, K., 2006. Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope. Ljubljana, FDV, 302 str.
18. Toplak, C., 2003. Združene države Evrope: zgodovina evropske ideje. Ljubljana, FDV, 158 str.
19. Ule, M., 2008. Za vedno mladi?: socialna psihologija odraščanja. Ljubljana, FDV, 276 str.
20. Žagar, M., 2003. Tradicionalne kolektivne identitete v Evropi, oblikovanje skupnih evropskih identitet in reforma Evropske unije. V: Prihodnost evropske unije. Ljubljana, Državni svet Republike Slovenije, str. 124–144.
21. Židan, A., 2009. Vzgoja za evropsko demokracijo: vzgoja mladih za demokracijo v 21. stoletju. Ljubljana, FDV, 126 str.